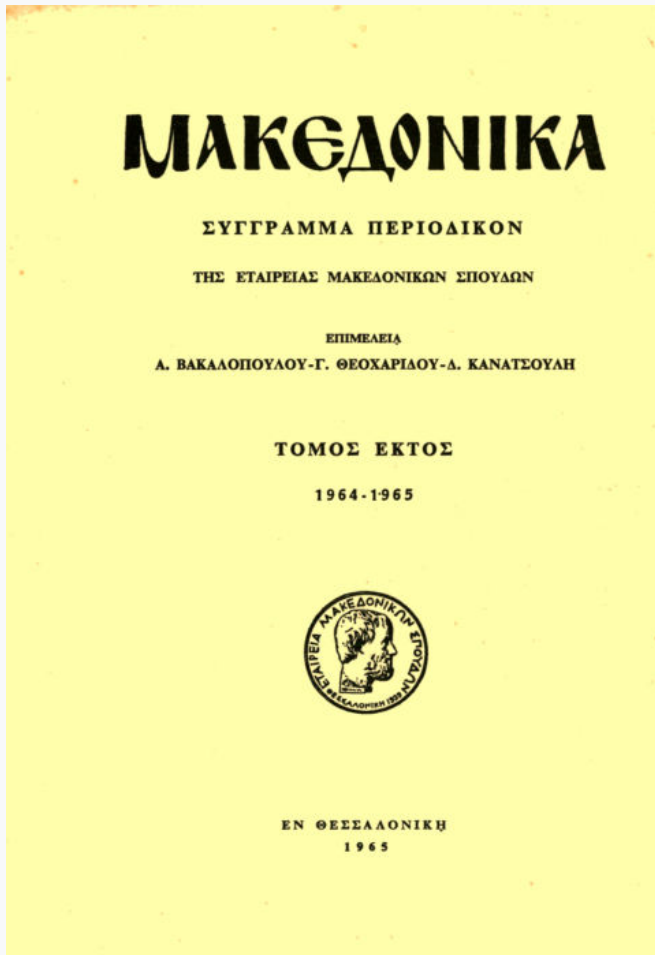

Μακεδονικά

Τόμ. 6, Αρ. 1 (1965)

Διορθώσεις επιγραφής Αγίου Αχιλλείου

Φ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.553](https://doi.org/10.12681/makedonika.553)

Copyright © 2014, Φ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

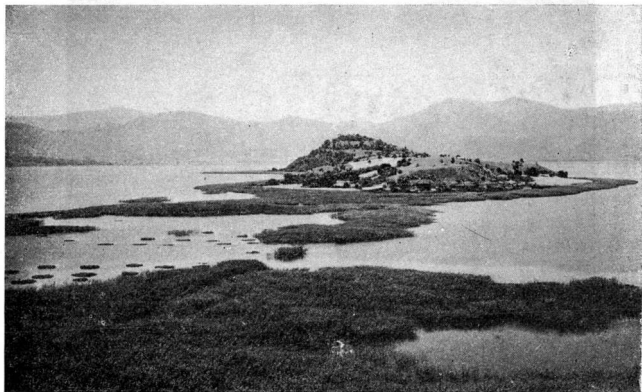
Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. (1965). Διορθώσεις επιγραφής Αγίου Αχιλλείου. *Μακεδονικά*, 6(1), 287–290.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.553>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ

Στό πολύτιμο βιβλίο του καθηγητού της Πολυτεχνικής Σχολής του Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης γιά τίς ἐκκλησίες τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης, πού κυκλοφόρησε τελευταία τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου¹, δημοσιεύεται εικόνα ἐπιγραφῆς, πού βρίσκεται στά ερείπια τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στή νησίδα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου τῆς Μικρῆς Πρέσπας. Στήν περιγραφή τῆς εικόνας² καί στό κείμενο³ παρέχονται οἱ διαστάσεις τοῦ λίθου, μεταγραφῆ τῆς ἐπιγραφῆς μέ κεφαλαία γράμματα καί παραπομπή εἰς Ἰ. Ἰ β ἄ ν ω φ, Ἡ πρωτεύουσα τοῦ τσάρου Σαμουήλ στήν Πρέσπα, Bulletin de la Société Archéologique Bulgare, I. Σόφια 1910, σ. 70. Καί στήν περιγραφή τῆς εικόνας καί στό κείμενο παρέχεται ἡ πληροφορία, ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι «ἐντοιχι-σμένη στό ναό».

Εἰκ. 1. Ἀποψη τῆς νησίδας τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου ἀπό βορρᾶ.

Ὅταν, ἀπό τὸ 1959-1961, σέ ἀλλεπάλληλες ἐπισκέψεις στή νησίδα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου (εἰκ. 1) γιά περισυλλογή τυχαιῶν προχριστιανικῶν εἰρημμάτων καί ἐνέργεια μικρῆς

¹ Νικολάου Κ. Μουτσοπούλου, Ἐκκλησίες τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης. Ἐκδόσεις τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 69. Θεσσαλονίκη 1964.

² Ἐν. ἀν. πίν. 11.

³ Ἐν. ἀν. σελ. 6 καί σημ. 3.

σκαφικῆς ἔρευνας σὲ ἑλληνιστικά ἐρείπια¹, εἶχα τὴν εὐκαιρία, μὲ ὁδηγὸ τὸ πρόσφατο τότε βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Στ. Πελεκανίδη², νὰ περιέλθω τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς νησιίδας, βρῆκα ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιγραφή, τὴν ξεχώρισα καὶ τὴ φωτογράφησα γιὰ μελέτη καὶ δημοσίευση. Ἡ δημοσίευση καθυστέρησε, γιὰτί ἔπρεπε νὰ λυθοῦν ὠρισμένα προβλήματα, ποῦ παρουσίαζε ἡ ἐπιγραφή. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ βραδύνη περισσότερο ἢ δημοσίευση τοῦ κειμένου, γιὰτί ἄλλοι, ἀνόποτοι γιὰ τὰ λάθη τῆς δημοσίευσης αὐτῆς, εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ περιλάβουν τὴν ἐπιγραφή μὲ τὰ λάθη τῆς σὲ μεγαλύτερη συλλογὴ ἐπιγραφῶν ἢ θὰ βγάλουν ἀπ' αὐτὴ συμπεράσματα λανθασμένα.

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι πιά «ἐντοιχισμένη στό ναό». Εἶναι στημένη στὰ ἐρείπια γιὰ φωτογραφία, ποῦ πῆρα τὸ 1961 καὶ δημοσιεύεται ἐδῶ (εἰκ. 2), ὅπως φαί-

Εἰκ. 2. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή ρωμαϊκῶν χρόνων στὴν ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

¹ Ἴδὲ κυρίως Ἀρχαιολ. Δελτίον 17, 1961-62, Χρονικά σελ. 219 κ.ἑξ. καὶ πρβ. Bull. Corr. Hellén., Chron. 1959, σελ. 765 κ.ἑξ. καὶ Chron. 1961, σελ. 795 κ.ἑξ.

² Σ. Π ε λ ε κ α ν ἰ δ ῆ, Βυζαντινὰ καὶ Μεταβυζαντινὰ Μνημεῖα τῆς Πρέσπας. Ἐκδοσις τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. 35. Θεσσαλονίκη 1960.

νεται καὶ ἀπὸ τῆ φωτογραφία πού δημοσιεύει ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος. Καὶ δὲν εἶναι κυβόλιθος. Ὁ κύβος, ὅπως τὸν ἐννοοῦμε τουλάχιστον οἱ ἀρχαιολόγοι, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ διαστάσεις πλευρῶν αὐτές, πού δίνει ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος, «ὄψη: 0,725, βάθος: 0,66 καὶ ὕψος 0,86». Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι σχετικὰ ἀσήμαντα. Τὰ λάθη ἀναγνώσεως καὶ μεταγραφῆς εἶναι σημαντικώτερα. Ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἰβάνωφ «παραθέτει σκαρίφημα τῆς ἐπιγραφῆς λανθασμένο» καὶ παρέχει ὁ ἴδιος τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ἑξῆς:

[AN] ΤῶΝ{N}Ι Ο(Ν) ΛΕΙCΙΑ
Κ(ΑΙ) ΙΟΥΛΙΟΝ ΚΡΙCΠΟΝ
ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΡΗ ΚΑΙ ΕΥ
ΕΡΓΕΤ(Η)Ν ΤΕΙΜ-C ΧΑ
ΡΙΝ ΔΙ(C) ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΝ
ΝΕΙΧΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙ
ΟΥ ΚΑΙ ΤΙΜΟ]ΛΑΟΥ ΙΟΥ
ΔΙΟΝΥCΙΟΥ

Ἀλλά, μὲ τὴ βοήθεια τῆς εἰκόνας τοῦ καθ. κ. Μουτσόπουλου καὶ τῆς δικῆς μας, θὰ ἰδοῦμε ὅτι τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς δὲν λέει αὐτὰ τὰ πράγματα.

Ὁ πρῶτος στίχος εἶναι δυσανάγνωστος. Ἡ συμπλήρωση ἀπὸ τὸν καθ. κ. Μουτσόπουλο (ἢ τοὺς φοιτητάς του;) εἶναι αὐθαίρετη. Ὅ,τι διαβάζεται εἶναι: πρῶτα μέρος καθέτου κεραίας, πού μπορεῖ ν' ἀνήκῃ σὲ Ι (λιγώτερο πιθανὸν σὲ Μ ἢ Ν), Π ἢ Τ (ἀπίθανο σὲ Υ, Φ ἢ Ψ). Ὑστερα στῆ σειρά διαβάζεται σίγουρα: Ω Ν Ν Ι Ο. Ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα ἐξ γράμματα βέβαια εἶναι μόνο τὰ δύο Ι. Ἀπὸ τὰ ἄλλα τὸ πρῶτο μπορεῖ νὰ εἶναι Α ἢ Λ. Τὸ ἀκόλουθο, ὅπως καὶ τὸ μεθεπόμενο, μπορεῖ νὰ εἶναι Ε ἢ Σ. Τὸ τελευταῖο εἶναι μᾶλλον Α.

Λυποῦμαι πού δὲν διαβάζω καὶ δὲν συμπληρῶνω τὸν πρῶτο στίχο. Ἀλλὰ τί νὰ κάνουμε; Ὑπάρχουν καὶ πράγματα πού δὲν ξέρουμε ἢ δὲν μπορούμε, ὅσο κι ἂν προσπαθῆσουμε. Ὅπως ὅποτε εἶναι κέρδος ν' ἀποκλείσουμε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κ. Μ., πού διάβασε ἀδίστακτα [AN]ΤῶΝ{N}Ι Ο(Ν) ΛΕΙCΙΑ. Γιατί τὸ πρῶτο γράμμα τοῦ ἐπόμενου στίχου (Κ) ἀσφαλῶς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ συντομογραφία τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου «καί». Εἶναι ἀπλούστατα τὸ ἀπαραίτητο *praenomen* τοῦ Ἰουλίου Κρίστου. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπόσταση τοῦ Κ ἀπὸ τὸ *nomen gentile*, πού ἀκολουθεῖ. Στὸ διάστημα αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ χωρῆθαι ὀλόκληρο τὸ «καί». Ὡστε δὲν ὑπάρχει συντομογραφία, ἀλλὰ τὸ πρῶτο γράμμα τοῦ *praenomen*, πού ὀλόκληρο πρέπει νὰ εἶναι Κ(ΟΙΝΤΟΣ). Ὅπως ὅποτε καὶ τὸ νόημα δὲν ἐπιτρέπει νὰ προηγεῖται τοῦ τιτλοῦχοῦ Κ. Ἰουλίου Κρίστου ἄλλο ὄνομα χωρὶς τίτλους στὴν αἰτιατικὴ καὶ νὰ συνδέεται συμπλεκτικὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κρίστου.

Σφάλμα ἐπιγραφικὸ εἶναι καὶ ἡ τοποθέτηση τοῦ Η σὲ γωνιώδεις ἀγγύλες στὸ στίχο 4. Γιατί τὸ Η ὑπάρχει σὲ σύμπλεγμα καὶ στῆ λέξη ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ, ὅπως ὑπάρχει καὶ στὴν ἐπόμενη λέξη ΤΕΙΜΗΣ.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο λάθος γίνεται στὸ στίχο 5. Ἐδῶ ὁ καθ. κ. Μουτσόπουλος διαβάζει ΔΙ(C) ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΝ, ἐνῶ εἶναι εὐανάγνωστο: ΔΙ' Ἐπιμελητῶν. Ἀλλῶστε ἀκολουθοῦν τὰ δύο ὀνόματα τῶν Ἐπιμελητῶν. Ὁ πρῶτος εἶναι Νείχαρχος (ἔτσι), υἱὸς τοῦ Δημητρίου. Ὁ δεῦτερος δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην Τιμόλαος. Ὅ,τι διαβάζεται εἶναι: Τ--ΛΑΟΥ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑλλειπόντων γραμμάτων δὲν εἶναι βέβαιος. Καὶ ἡ (προϋπάρχουσα ἴσως τῆς ἐπιγραφῆς) φθορὰ τοῦ λίθου κατὰ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ τὸ σύστημα τῆς γραφῆς (μὲ ἢ χωρὶς συντομογραφίες) καὶ ἡ ἑλλειψη κάθε ἴχνους γράμματος στὸ κενὸ ἀπαγορεύουν συμπλήρωση τοῦ ὀνόματος. Ὅπως ὅποτε νομίζω πὼς εἶναι λάθος καὶ ἡ ἀνάγνωσις ΙΟΥ, δηλαδὴ (υ)ιοῦ. Τὸ Ι εἶναι καθαρὰ γραμμένο καὶ διατηρεῖται εὐδιάκριτο, ἀλλὰ εἶναι φανερό,

πὼς ἐδῶ εἶναι λάθος τοῦ χαρακτῆρ. Ἐπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ ἄρθρο στὴ γενικὴ, δηλαδὴ ΤΟΥ, ὅπως καὶ στὸ ὄνομα τοῦ πρώτου Ἐπιστάτη. Ἐτεσι πρέπει νὰ διαβάσουμε καὶ νὰ μεταγράψουμε (μὲ τὶς ἐπιφυλάξεις, ποῦ ἀνέφερα, γιὰ τὸ δεύτερο μισό τοῦ πρώτου στίχου):

[–].ΩΝΝΙΟ..ΙΙ.
Κ. Ἰούλιον Κρίσπον
τὸν ἀρχιερεῖ καὶ ἐυ-
εργέτην τειμῆς χά-
ριν. Δι' Ἐπιμελητῶν
Νειχάρχου τοῦ Δημητρί-
ου καὶ Τ-λάου (τοῦ)
Διονυσίου.

Αὐτὰ γιὰ τὴν ὄρα. Ἡ ἐπιγραφή πάντως (καὶ ὁ τόπος προελεύσεως) ἐπιβάλλει περισ-
σότερη μελέτη καὶ πληρέστερη διαπραγμάτευση. Ἀλλὰ νὰ σταματήσῃ τουλάχιστον τὸ
κακὸ τῆς ἐπαναλήψεως ἐνὸς λανθασμένου κειμένου.

Φ. ΠΕΤΣΑ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΝΘΟ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

Ἀπὸ τρία βενετικὰ ἔγγραφα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ποῦ ἀνακάλυψε καὶ δημοσίευσε πρόσφατα ὁ γνωστός ἱστοριοδίφης κ. Κωνστ. Μέρτζιος¹, ἀντλοῦμε μερικὲς συμπληρωματικὲς πλη-
ροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Παπαγιάννηδων τοῦ Ἀργυροκάστρου, στὴν ὁποία ἀνή-
κε καὶ ὁ Ματθαῖος ἢ Μάνθος Παπαγιάννης, ποῦ μᾶς ἀπασχόλησε στὴ μελέτη μας τὴ δη-
μοσιευμένη στίς σελ. 237-255 τοῦ τόμου αὐτοῦ τῶν «Μακεδονικῶν».

Σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες λοιπὸν τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, ὁ Ματθαῖος Παπαγιάννης
πού, ὅπως εἶδαμε, κατὰ τὶς ἀντιτουρκικὲς τοῦ ἐνέργειες στὴ Βόρειο Ἠπειρο, εἶχε χάσει
ὅλη τὴν περιουσία του, ἔχασε στὴν αἰχμαλωσία καὶ τοὺς τρεῖς γιούς του, ἀπομένοντας
στὸ τέλος μὲ ἓνα καὶ μοναδικὸ παιδί, τὴν κόρη του Ἀργυρῆ. Στίς 14 Μαΐου 1596 ἡ βενε-
τικὴ Γερουσία, ἀναγνωρίζοντας τὶς θυσίες του αὐτέξ, καθὼς καὶ τὶς ἄλλες του πολῦτιμες
ὑπηρεσίες πρὸς τὴ Γαληνότητα, τοῦ παραχώρησε μιὰ τιμητικὴ σύνταξη ἑκατὸ δοκάτων
τὸ χρόνο. Τὸ ποσὸ αὐτό, ποῦ ἦρθε νὰ προστεθῇ στὸν τακτικὸ μηνιαῖο μισθὸ τῶν δώδεκα
σκουδῶν, ποῦ, καθὼς εἶδαμε (βλ. παραπάνω, σ. 243), ὁ Παπαγιάννης πέτυχε ἀπὸ τοὺς Ἰσπα-
νοὺς κατὰ τὸ ταξίδι του στὴ Μαδρίτη (1574), ἐξακολούθησε νὰ καταβάλλεται ἀπὸ τὰ βενε-
τικὰ τομεῖα τακτικά καὶ στοὺς ἀπογόνους του. Ἐτεσι, ἀπὸ τὶς 27 Μαρτίου 1646² ὁ μισθὸς
αὐτὸς ἄρχισε νὰ εἰσπράττεται κανονικὰ ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ Ματθαίου Ἀργυρῆ καὶ ἀργό-
τερα –μετὰ τὸ θάνατό της μᾶλλον– ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Παπαγιάννη, ἀνεψιὸ τοῦ Ματ-
θαίου. Ἀπὸ τὸ 1685 καὶ πέρα τὸ προνόμιό της χορηγίας αὐτῆς πέρασε στὸ γιό τοῦ Πανα-
γιώτη Σίμωνα. Ὁ θάνατος ὁμοῦ τοῦ Σίμωνα αὐτοῦ, ποῦ βρῆκε τὸ γιό του Πρόκο βρέφος,
προκάλεσε καὶ τὴ διακοπὴ τῆς καταβολῆς τῆς χορηγίας. Ἐτεσι, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1702
ὁ Πρόκος Παπαγιάννης, ἡλικίας τῶρα 25 χρόνων, ἐρχεται ἀπὸ τὸ Ἀργυροκάστρο στὴ

¹ Κ ω ν. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μικρὸς Ἑλληνομνήμων. Τεύχος δεύτερον, «Ἠπειρωτικὴ Ἔστις», τ. 9 (1960), σ. 107-108.

² Πού θὰ εἶναι ἴσως καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ὁπότε τὴν ἐποχὴ τῆς δράσης του
στὴ Βόρειο Ἠπειρο (1572-1576) θὰ πρέπη νὰ ἦταν ἀκόμη ἔφηβος.